

Дмитрий Романовский, Антоний Храповицкий. Философия. Богословие. Культура [Краков 2013, ss. 306]; (Dymitr Romanowski, Antoni Chrapowicki. *Filozofia. Teologia. Kultura*, Kraków 2013).

Określony w tytule problem został rozwinięty i uzasadniony w siedmiu rozdziałach, poprzedzonych *Wstępem* (Вступление), a zwieńczonych *Zakończeniem* (Заключение), *Bibliografią* (Библиография), streszczeniem w języku polskim i angielskim oraz *Wykazem nazwisk* (Именной указатель). Celem badawczym niniejszej rozprawy jest prezentacja filozoficzno-teologicznej myśli prawosławnego metropolity kijowskiego i halickiego Antoniego Chrapowickiego (1863-1936), która – jak zaznacza Autor we *Wstępie* – jest bardzo mało znana nie tylko w Polsce i w całej Europie, ale też w Rosji. Fakt ten uzasadnia potrzebę analitycznego poznania i przybliżenia niezwykle bogatego merytorycznie i znaczącego dla rozwoju rosyjskiej teologii twórczości A. Chrapowickiego, organizatora i zwierzchnika Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego poza granicami Rosji. W tym przekonaniu utwierdza też impulsywna reakcja teologów rosyjskich przełomu XIX i XX wieku wobec myśli teologicznej i działań A. Chrapowickiego.

Rozdział pierwszy niniejszej rozprawy, Введение. История русского богословия, stanowi wprowadzającą charakterystykę rozwoju rosyjskiej teologii XX wieku. Autor wskazuje tu dwa ukierunkowania: rosyjski bizantyzm powiązany z nową sytuacją kulturową oraz wierność tradycji patrystycznej – synodalnej. Pogłębieniem i poszerzeniem tych analiz jest rozdział drugi: Философско-богославские контексты, w którym scharakteryzowano poszukiwania rosyjskiej myśli filozoficzno-teologicznej przełomu wieków. Autor rozprawy, uwzględniając ówczesne uwarunkowania ogólnoswiatowe, najpierw analitycznie opisał rosyjską teologię akademicką końca XIX wieku, wskazując jej cechy charakterystyczne, aby przejść do wyakcentowania nowości rosyjskiej myśli teologicznej początków XX wieku. Szczególne znaczenie miały wtedy poglądy F. Dostojewskiego dotyczące pojmowania osoby ludzkiej, ze wskazaniem na jej wewnętrzne doświadczenie i samoświadomość. Taki obraz człowieka daje podstawy do odnowionej interpretacji teologicznej, zwłaszcza pojmowania grzeszności ludzkiej natury i jej relacji z Bogiem.

Rozdział trzeci, Жизненный путь Антония Храповицкого, zawiera biografię tytułowego bohatera, ze wskazaniem na jego poglądy filozoficzno-teologiczne i ich kształtowanie w kolejnych etapach życia. Analitycznie pogłębionym wyjaśnieniem tych poglądów A. Chrapowickiego Autor rozprawy zajmuje się w kolejnym rozdziale: Философская антропология. Jak wskazuje tytuł rozdziału, D. Romanowski ukazuje tutaj filozoficzną antropologię analizowanego autora. Fundamentalne znaczenie – według A. Chrapowickiego – w rozpoznawaniu człowieka ma jego osobowa wolność, co było szczególnie znaczące w trosce o zachowanie godności człowieka w kontekście szerzącego się w tym czasie materializmu i ateizacji rosyjskiego społeczeństwa. Autor rozprawy wskazuje, że w antropologii A. Chrapowickiego, zwłaszcza w jego pojmowaniu „osoby” i „natury” człowieka, można dopatrywać się związku z dualizmem I. Kanta. Generalnie jednak jest to koncepcja personalistyczna, ukazująca ludzką transcendencję, co stanowi podstawę relacji człowieka z innymi ludźmi, a zwłaszcza z Bogiem, prowadzącą do przeobóstwienia i oglądania Go „twarzą w twarz”

Rozdział piąty, zatytułowany Богословские вопросы, rozpoczyna drugą – poszerzoną część analiz omawianej rozprawy. Poglądy A. Chrapowickiego zostały tu ukazane na tle teologicznej interpretacji prawdy Świętej Trójcy oraz dogmatu Odkupienia. W trzeciej części tego rozdziału dokonano zestawienia myśli prawosławnej i teologii zachodniej w interpretacji podstaw chrześcijańskiej wiary. Teologiczne myślenie A. Chrapowickiego charakteryzuje hermeneutyczne podejście do badanej problematyki oraz wysiłek poznania pełni prawd wiary i natury człowieka. Z tym łączy się potrzeba odpowiedniego przekazu owych prawd współczesnemu człowiekowi, uwzględniając konkretne sytuacje jego egzystencji. Wymaga to przejścia od tzw. jurydycznej teorii zbawienia do obrazu i zasady Boga – Miłości. W interpretacji zaś natury odkupienia ludzkości wskazuje na potrzebę łączenia dwóch wymiarów: działanie miłosiernej miłości Chrystusa przywracającej jedność człowieczeństwa oraz osobowe zaangażowanie ludzi w uobecnianie nowego statusu ludzkości.

Kontynuując analizę myśli A. Chrapowickiego, w kolejnym rozdziale D. Romanowski podjął problemy teologii pastoralnej: Пастырское Богословие. Najpierw ukazany został obraz Kościoła jako społeczności ludzi odkupionych, których życie ma

charakter nadprzyrodzony. Funkcja pasterska całego Kościoła i poszczególnych pasterzy jest wyrazem daru zbawczej miłości Boga, która stanowi normę organizacyjną tej społeczności i zasadę posługi pasterskiej. W rozumieniu A. Chrapowickiego Kościół ontologicznie różni się od społeczności cywilnej – państwa, które podlega normom egoistycznym i wymaga nadzoru ze strony Kościoła. W wyjaśnieniu tych relacji analizowany autor odwołuje się do ówczesnej literatury rosyjskiej, zwłaszcza do myśli F. Dostojewskiego, jego interpretacji metody poznawczej oraz funkcjonowania ludzkiej osobowości.

W rozdziale siódmym, Среди современников. Полемика, D. Romanowski ukazuje polemikę A. Chrapowickiego z poglądami ówczesnych pisarzy: L. Tołstoja, W. Sołowjowa i F. Dostojewskiego. Zarzucając L. Tołstojowi utopijność poglądów dotyczących egoistycznego pojmowania osoby ludzkiej, wskazuje na znaczenie zaangażowania w życie Kościoła jako odnowy człowieka. Krytykując zaś W. Sołowjowa, podkreśla jego błąd utożsamiania Kościoła i państwa, wskazując, że tylko Kościół ma możliwość udoskonalenia człowieka i odrodzenia go do nowego życia. Nawiązując zaś do prorocत्व F. Dostojewskiego, A. Chrapowicki podkreślał znaczenie wiary narodu rosyjskiego, która stanowi istotę poznawczo-życiową tego narodu, której centrum jest obraz Chrystusa. Reasumpcja przeprowadzonych analiz została zawarta w ostatniej części omawianej rozprawy, jaką jest Заключение. D. Romanowski jest zdania, że przeprowadzone analizy ukazały wielkość i niezniszczalną moc rosyjskiego narodu, co stanowiło przedmiot zainteresowań badawczych A. Chrapowickiego i jego zaangażowania pasterskiego, mające wielkie znaczenie dla współczesnej prawosławnej myśli teologicznej.

Poznanie treści rozprawy D. Romanowskiego pozwala stwierdzić, że jest to bogate źródło i merytorycznie pogłębione opracowanie biografii metropolity Antoniego Chrapowickiego. W poszczególnych rozdziałach Autor rozwija i ukazuje drogi rozwoju myśli filozoficzno-teologicznej oraz sfery życia duchowego tego duchownego Kościoła prawosławnego, żyjącego na przełomie XIX i XX wieku. Rozprawa ta stanowi biografię, ukazującą w kontekście historyczno-społecznym i kulturowo-religijnym rozwój myśli filozoficzno-teologicznej A. Chrapowickiego na tle istotnych wydarzeń i dokonań jego życia. Analizę tych wydarzeń

i poznawczych koncepcji wieńczy odniesienie do myśli największych myślicieli – pisarzy rosyjskich tego okresu – L. Tołstoja, W. Sołowjowa i F. Dostojewskiego. Stanowi to trafną i zasadną weryfikację analiz i wniosków Autora dotyczących życiowych dokonań i stanu naukowej myśli badanego metropolity oraz ich interpretacji w czasach mu współczesnych. Taki sposób podejścia do tytułowego zagadnienia sytuuje tę monografię na płaszczyźnie myśli filozoficzno-teologiczno-kulturowej.

Biograficzny charakter tej rozprawy oraz jej cel badawczy uzasadniają jej konstrukcję pod względem metodologicznym. Układ treści poświadcza poszczególne etapy rozwoju naukowo-duchowego metropolity A. Chrapowickiego oraz jego odniesienia do ówczesnej prawosławnej myśli filozoficzno-teologicznej, w kontekście dziejowych przemian i innych koncepcji naukowych. W konsekwencji, rozprawa ta prezentuje wnikliwe poznanie osoby i dzieła życia tego prawosławnego duchownego i teologa oraz znaczące ustalenia do odczytania roli A. Chrapowickiego w życiu współczesnego Kościoła prawosławnego i całego chrześcijaństwa. Rozprawa ta kieruje też uwagę na znaczenie i rolę osobowego wzoru życia i myśli filozoficzno-teologicznej metropolity Antoniego dla współczesnych chrześcijan – szczególnie Kościoła wschodniego.

Merytoryczno-metodologiczną wartość omawianej rozprawy i jej poznawcze znaczenie potwierdza też wykorzystana baza źródłowa, czego dowodem są bardzo liczne i rozbudowane przypisy oraz bibliografia. Zapoznanie się z tą bazą źródłową pozwala stwierdzić, że D. Romanowski opiera się przede wszystkim na źródłach dotyczących osoby A. Chrapowickiego oraz na materiałach dotyczących jego myśli filozoficzno-teologicznej i kontekstu kulturowego owych refleksji. Baza źródłowa oraz metoda jej wykorzystania utwierdza w przekonaniu, że niniejsza rozprawa prezentuje bardzo ważną wartość naukowo-poznawczą jako krytyczne, osadzone w tle filozoficzno-kulturowym studium rozwoju tytułowej postaci, jej myśli teologiczno-eklezyjalnej oraz ponadczasowego znaczenia. W tym charakterze jest też źródłem i podstawą do dalszych badań nad osobowością i dokonaniem życiowymi metropolity A. Chrapowickiego we współczesnym życiu Kościoła prawosławnego, chrześcijańskiej antropologii i koncepcji egzystencjalnych.

Ks. Józef Zabielski